

นางสาววิภารัตน์ นียมไถ่
นิติกร สำนักกฎหมาย

๑. บทนำ

“สนธิสัญญา” ตามนัยความหมายของอนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยกฎหมายสนธิสัญญา ค.ศ. ๑๙๖๙ ข้อ ๒ วรรค ๑ วงเล็บ เอ : อ.ว.ก.ส. ข้อ ๒ (๑) (เอ) นั้นหมายถึง “ความตกลงระหว่างประเทศซึ่งได้กระทำขึ้นระหว่างกันเป็นลายลักษณ์อักษรและอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมายระหว่างประเทศ ทั้งนี้ไม่ว่าจะปรากฏในตราสารฉบับเดียว หรือสองฉบับหรือตราสารที่เกี่ยวข้องกันมากกว่านั้นขึ้นไป และจะมีชื่อเรียกเฉพาะว่าอย่างไรก็ตาม”

ส่วน “อนุสัญญา” (Convention) นั้น โดยมากจะทำกันระหว่างหลายประเทศที่มาประชุมกันและจัดวางบทบัญญัติเป็นข้อผูกพันขึ้นระหว่างภาคี บางทีก็จัดวางหลักเกณฑ์แห่งกฎหมายระหว่างประเทศขึ้น เช่น อนุสัญญากรุงเวียนนาว่าด้วยความสัมพันธ์ทางการทูต ๑๙๖๑ (Vienna Convention on Diplomatic Relations ๑๙๖๑)^๑

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child) สนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนที่คนไทยควรรู้

คำว่า “สิทธิเด็ก” สิทธิอันเป็นสากล (Universal Rights) และเป็นสิทธิเด็ดขาด (Absolute Rights) ที่จะต้องได้รับการรับรองและคุ้มครองตามพันธกรณีระหว่างประเทศ หลักการดังกล่าวนี้มักไม่ได้รับการกล่าวถึงหรือได้รับความสนใจจากสังคมไทยเท่าใดนัก ด้วยบุคคลทั่วไปยังคงมีความเข้าใจผิดคิดว่าเด็กไม่มีสิทธิใด ๆ ในทางกฎหมายทัดเทียมผู้ใหญ่ ทั้งนี้โดยแท้จริงแล้วเด็กมีสิทธิต่าง ๆ มากมาย ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาการละเมิดสิทธิเด็กอยู่เสมอ ดังนั้น “จุดนิติ” ฉบับนี้จึงใคร่ขอนำเสนอความรู้เกี่ยวกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child - CRC) ตามสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชน

^๑ จตุพร วงศ์ทองสรรค์ และสมชัย ศิริสมบูรณ์เวช, เอกสารประกอบคำบรรยาย กระบวนวิชาหลักกฎหมายระหว่างประเทศชั้นสูง, หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต ภาคพิเศษ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, หน้า ๑-๖.

ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคี เพื่อให้สังคมไทยได้ตระหนักถึงสิทธิเด็กและเพื่อเป็นการเผยแพร่อนุสัญญาฉบับนี้ให้เป็นที่รับรู้กันอย่างแพร่หลายและกว้างขวางตามบทบัญญัติที่กำหนดไว้ในอนุสัญญา^๒

๒. พันธกรณีระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน^๓

สนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนมีลักษณะเป็นสนธิสัญญาพหุภาคี กล่าวคือเป็นสนธิสัญญาที่มีรัฐมากกว่าสองรัฐขึ้นไปเข้าเป็นภาคีสถิติสนธิสัญญา กระบวนการในการทำสนธิสัญญานี้มีหลายขั้นตอนด้วยกันเริ่มตั้งแต่การเจรจา การให้ความยินยอมของรัฐเพื่อผูกพันตามสนธิสัญญาโดยการลงนาม การให้สัตยาบัน การภาคยานุวัติ และรัฐอาจตั้งข้อสงวนหรือตีความสนธิสัญญา เมื่อปฏิบัติตามขั้นตอนในการทำสนธิสัญญาครบถ้วนแล้ว รัฐภาคีมีพันธกรณีที่ต้องปฏิบัติตามสนธิสัญญาต่อไป มิฉะนั้นอาจต้องรับผิดชอบในทางระหว่างประเทศ โดยในปัจจุบันประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีสถิติสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนแล้ว รวมจำนวน ๗ ฉบับ ได้แก่

- ๑) อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก
- ๒) อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ
- ๓) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง
- ๔) กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม
- ๕) อนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติในทุกรูปแบบ
- ๖) อนุสัญญาต่อต้านการทรมานและการปฏิบัติหรือการลงโทษที่โหดร้ายไร้มนุษยธรรม หรือย่ำยีศักดิ์ศรี และ
- ๗) อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิของคนพิการ

๓. กระบวนการในการทำสนธิสัญญา^๔

การเข้าเป็นภาคีของสนธิสัญญาเริ่มต้นจาก ส่วนราชการผู้รับผิดชอบเรียกประชุมส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อพิจารณาบทบัญญัติของสนธิสัญญาแล้วจึงขอความเห็นชอบเพื่อเข้าผูกพันตามสนธิสัญญาต่อคณะรัฐมนตรี เมื่อคณะรัฐมนตรีพิจารณาแล้วจะแจ้งผลการพิจารณากลับไปยังส่วนราชการผู้รับผิดชอบ ซึ่งส่วนราชการนั้นจะแจ้งต่อไปยังกระทรวงการต่างประเทศในกรณีที่กระทรวงการต่างประเทศมิได้เป็นหน่วยงานเสนอเรื่องเข้าคณะรัฐมนตรี

^๒อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ข้อที่ ๔๒ “รัฐภาคีรับที่จะดำเนินการให้หลักการและบทบัญญัติในอนุสัญญานี้ เป็นที่รับรู้กันอย่างกว้างขวาง ทั้งแก่ผู้ใหญ่และเด็ก ด้วยวิธีการที่เหมาะสมและจริงจัง”.

^๓ข้อมูลจากเว็บไซต์ของสำนักงานสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ www.nhrc.or.th.

^๔อัจฉรา ฉายากุล และคณะ, **พันธกรณีระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนของไทย**, (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, ๒๕๔๖ หน้า ๑-๑๔).

โดยในกรณีของสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชน กระทรวงการต่างประเทศจะดำเนินการยื่นสัตยาบันสาร^๕ หรือภาคยานุวัติสาร^๖ตามแต่กรณีต่อเลขาธิการสหประชาชาติเพื่อแสดงเจตนาในการเข้าเป็นภาคีที่จะรับเอาพันธกรณีตามที่สนธิสัญญานั้น ๆ ระบุไว้มาปฏิบัติภายในประเทศ

ในบางกรณีการเข้าเป็นภาคีอาจจำเป็นต้องได้รับการสัตยาบันจากรัฐสภา กล่าวคือ ต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา ก่อน สนธิสัญญาจึงมีผลผูกพัน ซึ่งตามมาตรา ๑๙๐ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ กำหนดให้สนธิสัญญาที่มีบทเปลี่ยนแปลงอาณาเขตไทย หรือเขตพื้นที่นอกอาณาเขตซึ่งประเทศไทยมีสิทธิอธิปไตยหรือมีเขตอำนาจตามหนังสือสัญญาหรือตามกฎหมายระหว่างประเทศ หรือจะต้องออกพระราชบัญญัติ เพื่อให้การเป็นไปตามหนังสือสัญญา หรือมีผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจหรือสังคมของประเทศอย่างกว้างขวาง หรือมีผลผูกพันด้านการค้า การลงทุน หรืองบประมาณของประเทศอย่างมีนัยสำคัญ ต้องได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา กรณีที่ได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภาให้ทำสนธิสัญญาดังกล่าวแล้ว คณะรัฐมนตรีสามารถดำเนินการที่เกี่ยวข้องได้ต่อไป ในกรณีที่ต้องออกกฎหมายภายในก่อน สนธิสัญญานั้นจึงมีผลบังคับใช้ในประเทศ ส่วนราชการผู้รับผิดชอบต้องดำเนินการจัดทำร่างกฎหมายก่อน หลังจากนั้น ส่วนราชการผู้รับผิดชอบต้องขอความเห็นชอบต่อคณะรัฐมนตรี ซึ่งสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรีจะส่งเรื่องให้สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาพิจารณา เมื่อพิจารณาเสร็จแล้วสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาจะส่งเรื่องกลับไปให้คณะรัฐมนตรีเพื่อขอความเห็นชอบต่อรัฐสภาต่อไป

สำหรับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กนั้น จัดทำขึ้นตามหลักการของกฎบัตรสหประชาชาติที่ว่าด้วยศักดิ์ศรีและคุณค่าของมนุษย์ที่เท่าเทียมกันโดยคำนึงว่าเด็กมีสิทธิที่จะได้รับการดูแลและช่วยเหลือทั้งในสภาพแวดล้อมของครอบครัว และการเลี้ยงดูอื่น ๆ บนพื้นฐานของประเพณีและค่านิยมทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ และสังคม โดยมีหลักการที่สำคัญคือ “การไม่เลือกปฏิบัติและประโยชน์สูงสุดของเด็ก” ซึ่งมุ่งคุ้มครองสิทธิของเด็กรวม ๔ ด้าน คือ สิทธิในการอยู่รอด สิทธิที่จะ

^๕ การให้สัตยาบัน เป็นกระบวนการตรวจสอบสนธิสัญญาอีกครั้งหนึ่งหลังจากการเจรจาและ/หรือลงนามแล้ว เพื่อพิจารณาว่าควรผูกพันตามพันธกรณีในสนธิสัญญานั้นหรือไม่ การให้สัตยาบันของสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนจะกระทำได้โดยการส่งมอบสัตยาบันสารต่อเลขาธิการสหประชาชาติหรือตามที่สนธิสัญญากำหนด.

^๖ การภาคยานุวัติ เป็นการให้ความยินยอมของรัฐเพื่อผูกพันตามสนธิสัญญาซึ่งจะใช้ในกรณีที่รัฐนั้นมิได้เข้าร่วมในการเจรจาทำสนธิสัญญาและมิได้ลงนามในสนธิสัญญานั้นมาก่อน แต่สนธิสัญญาหรือรัฐที่ทำการเจรจาเปิดโอกาสให้รัฐซึ่งมิได้เข้าร่วมในการเจรจาทำสนธิสัญญาหรือลงนามในสนธิสัญญาสามารถให้ความยินยอมเพื่อเข้าผูกพันตามสนธิสัญญาในภายหลังได้ด้วยการแสดงเจตนาโดยการประกาศฝ่ายเดียว และแจ้งต่อเลขาธิการสหประชาชาติเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งการภาคยานุวัติเกิดขึ้นก่อนหรือหลังการมีผลบังคับใช้ของสนธิสัญญาก็ได้.

ได้รับการปกป้องคุ้มครอง สิทธิที่จะได้รับการพัฒนา และสิทธิในการมีส่วนร่วม ทั้งนี้โดยมีความเป็นมาและสาระสำคัญดังนี้

๔. ความเป็นมาและสาระสำคัญของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก

๔.๑ ความเป็นมาของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก^๗

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กมีที่มาจากคำนิยามถึงหลักสำคัญรวม ๕ ประการ คือ สิทธิพลเมือง การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม สำหรับเรื่องสวัสดิภาพ และการคุ้มครองพิทักษ์สิทธิเด็กที่กำหนดไว้ในปฏิญญาเจนีวาในปี พ.ศ. ๒๔๖๖ นั้น เป็นความพยายามครั้งแรกที่จะรวบรวมเงื่อนไขต่าง ๆ เกี่ยวกับสิทธิเด็กไว้ภายใต้ เอกสารฉบับเดียวกัน ต่อมาได้รับการทบทวนและเพิ่มเติมในปฏิญญาสากลว่าด้วย สิทธิมนุษยชนเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๑ ซึ่งได้กลายมาเป็นพื้นฐานของปฏิญญาสากล ว่าด้วยสิทธิเด็กที่สมัชชาใหญ่องค์การสหประชาชาติได้ลงมติเป็นเอกฉันท์ เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๐๒

ความจำเป็นต้องมีอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กเป็นส่วนสำคัญของสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นสิทธิที่กำหนดไว้ภายใต้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน พ.ศ. ๒๔๙๑ และกติกาสากลรวมทั้งเอกสารอื่น ๆ ที่มีผลบังคับทางกฎหมาย เพื่อก่อให้มีการเสริมสร้าง และพิทักษ์สิทธิมนุษยชนอย่างแท้จริง ดังนั้น การพิทักษ์สิทธิเด็กก็ควรจะต้องอยู่ บนพื้นฐานของกฎหมายที่แน่นอนเป็นที่ยอมรับโดยทัดเทียมกันด้วย ภูมิหลังดังกล่าว นี้เองประเทศโปแลนด์จึงเสนอให้มีอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กขึ้นก่อนปีเด็กสากล (พ.ศ. ๒๕๒๒) ความคิดริเริ่มนี้เป็นโอกาสและแรงผลักดันให้มีการตั้งคำนิยามที่ชัดเจน เกี่ยวกับมาตรฐานสิทธิมนุษยชนสำหรับเด็ก ตลอดจนนำเอาข้อมูลที่มีอยู่แล้วมาปรับ รวบรวมเข้าด้วยกัน และลดช่องโหว่ที่มีอยู่ในข้อความต่าง ๆ แล้วมีการประเมินผลโดยละเอียด เพื่อนำไปบรรจุไว้ในเอกสารระหว่างประเทศเพียงฉบับเดียวที่จะมีผลบังคับใช้ทาง กฎหมาย

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กจัดทำขึ้นโดยองค์การสหประชาชาติหลังจากที่ ประเทศโปแลนด์นำเสนอร่างอนุสัญญาเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๑ โดยผ่านการพิจารณา ของคณะทำงานขององค์การสหประชาชาติและได้รับการรับรองจากประเทศต่าง ๆ ในการประชุมสมัชชาใหญ่สหประชาชาติในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ อันเป็นโอกาสครบรอบปีที่ ๑๐ ของปีเด็กสากล ครบรอบปีที่ ๑๐ ของการเริ่มกระบวนการร่างอนุสัญญาและเป็น โอกาสครบรอบปีที่ ๓๐ ของการประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิเด็กอีกด้วย

^๗ คณะกรรมาธิการด้านสิทธิมนุษยชน องค์การสหประชาชาติ, อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก และพิธีสารเลือกรับของอนุสัญญา ว่าด้วยสิทธิเด็ก, จัดทำโดยสำนักส่งเสริมและพิทักษ์เด็ก สำนักงานส่งเสริมและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ (สท.) กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ หน้า ๙-๑๐.

๔.๒ สารสำคัญของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก

อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กได้รับการรับรองจากสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ เมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๓๒ และมีผลใช้บังคับในวันที่ ๒ กันยายน ๒๕๓๓ ประกอบด้วยบทบัญญัติรวม ๕๔ ข้อ โดยมีหลักการและเนื้อหาเกี่ยวกับสิทธิต่าง ๆ ที่เด็กควรได้รับแบ่งออกเป็น ๖ หลักการ คือ

๑) หลักการทั่วไป

คำว่า “เด็ก” ตามอนุสัญญา หมายถึง **มนุษย์ทุกคนที่มีอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี เว้นแต่จะบรรลุนิติภาวะก่อนหน้านั้นตามกฎหมาย** (ข้อที่ ๑) รัฐภาคีจะเคารพและประกันสิทธิตามที่กำหนดไว้ในอนุสัญญานี้แก่เด็กที่อยู่ในเขตอำนาจ โดยปราศจากการเลือกปฏิบัติ ไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ สีผิว ภาษา ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง ต้นกำเนิดทางชาติ ชาติพันธุ์ สังคม ทรัพย์สิน ความทุพพลภาพ การเกิดหรือสถานะอื่น ๆ (ข้อที่ ๒) ผลประโยชน์สูงสุดของเด็ก เป็นสิ่งที่ต้องคำนึงถึงเป็นลำดับแรก (ข้อที่ ๓) รัฐภาคีจะดำเนินมาตรการที่เหมาะสมทั้งด้านนิติบัญญัติ บริหาร และด้านอื่น ๆ เพื่อปฏิบัติให้เป็นไปตามสิทธิที่อนุสัญญานี้ให้การยอมรับ (ข้อที่ ๔) รัฐภาคีจะเคารพต่อความรับผิดชอบ สิทธิ หน้าที่ของบิดามารดา ในอันที่จะให้แนวทาง การแนะนำที่เหมาะสมในการใช้สิทธิของเด็ก ตามที่อนุสัญญานี้ให้การรับรอง (ข้อที่ ๕) รัฐภาคียอมรับว่าเด็กมีสิทธิติดตัวที่จะมีชีวิต และประกันอย่างเต็มที่ให้มีการอยู่รอดและการพัฒนาของเด็ก (ข้อที่ ๖) รัฐภาคีจะหยุดยั้งการโยกย้ายเด็กและการไม่ส่งเด็กกลับคืนจากต่างประเทศที่มีขอบด้วยกฎหมาย (ข้อที่ ๑๑) รัฐภาคีจะประกันแก่เด็กซึ่งสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็น โดยเสรีในทุก ๆ เรื่อง ที่มีผลกระทบต่อเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการทางตุลาการและทางปกครอง (ข้อที่ ๑๒) เด็กมีสิทธิที่จะมีเสรีภาพในการแสดงออก (ข้อที่ ๑๓) รัฐภาคีจะเคารพต่อสิทธิของเด็กที่จะมีเสรีภาพทางความคิด มโนธรรม และศาสนา (ข้อที่ ๑๔) รัฐภาคียอมรับสิทธิของเด็กที่จะมีเสรีภาพในการสมาคม และเสรีภาพในการชุมนุมอย่างสงบ โดยไม่อาจจำกัดการใช้สิทธิเหล่านั้น นอกเหนือจากข้อจำกัดที่กำหนดขึ้นโดยสอดคล้องกับกฎหมาย และที่จำเป็นสำหรับสังคมประชาธิปไตย (ข้อที่ ๑๕) เด็กจะไม่ถูกแทรกแซงในความเป็นส่วนตัว ครอบครัว บ้าน หนังสือโต้ตอบ และจะไม่ถูกกระทำโดยมีขอบต่อเกียรติและชื่อเสียง (ข้อที่ ๑๖) รัฐภาคียอมรับในสิทธิของเด็ก ผู้ซึ่งได้รับการจัดโดยหน่วยงานที่มีอำนาจให้ไปได้รับการดูแล การคุ้มครอง หรือการบำบัดรักษาสุขภาพ ในอันที่จะได้รับการทบทวนการบำบัดรักษาเป็นระยะ ๆ (ข้อที่ ๒๕) รัฐที่มีชนกลุ่มน้อย ทางชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา หรือกลุ่มชนพื้นเมืองดั้งเดิมอาศัยอยู่ เด็กต้องไม่ถูกปฏิเสธสิทธิที่จะปฏิบัติตามวัฒนธรรม ที่จะนับถือและปฏิบัติทางศาสนา

หรือสิทธิที่จะใช้ภาษาของตน (ข้อที่ ๓๐) รัฐภาคีจะเคารพและประกันให้มีความเคารพต่อกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศในกรณีพิพาทกันด้วยอาวุธซึ่งเกี่ยวข้องกับเด็ก ประกันว่าบุคคลที่มีอายุไม่ถึง ๑๕ ปี จะไม่มีส่วนร่วมโดยตรงในการกระทำอันเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน และหลีกเลี่ยงการเกณฑ์บุคคลที่มีอายุไม่ถึง ๑๕ ปี เข้าประจำกองทัพ (ข้อที่ ๓๘) ไม่มีส่วนใดในอนุสัญญานี้ จะมีผลกระทบต่อทบัญญัติใด ๆ ซึ่งให้สิทธิของเด็กบังเกิดผลมากกว่าในกฎหมายของรัฐภาคี หรือกฎหมายระหว่างประเทศที่มีผลใช้บังคับกับรัฐนั้น (ข้อที่ ๔๑)

๒) หลักการคุ้มครองร่างกาย ชีวิต เสรีภาพ และสวัสดิภาพของเด็ก

รัฐภาคีจะคุ้มครองเด็กจากความรุนแรงทั้งทางร่างกายและจิตใจ การทำร้าย หรือการกระทำอันมิชอบ การทอดทิ้งหรือการปฏิบัติโดยประมาท การปฏิบัติที่ผิด หรือการแสวงประโยชน์ รวมถึงการกระทำอันมิชอบทางเพศ (ข้อที่ ๑๙) รัฐภาคี ยอมรับสิทธิของเด็กที่จะได้รับการคุ้มครองจากการแสวงหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจ จากการทำงานที่น่าจะเป็นการเสี่ยงอันตราย ขัดขวางการศึกษา เป็นอันตราย ต่อสุขภาพ การพัฒนาทางร่างกาย สมออง จิตใจ ศีลธรรม และสังคม (ข้อที่ ๓๒) รัฐภาคีจะคุ้มครองเด็กจากการใช้โดยผิดกฎหมายซึ่งยาเสพติด รวมทั้งสารที่มีพิษ ต่อจิตประสาทอื่น ๆ และป้องกันการใช้เด็กเพื่อการผลิตและการค้าเช่นว่านั้น (ข้อที่ ๓๓) รัฐภาคีจะคุ้มครองเด็กจากการแสวงหาประโยชน์ทางเพศ และการกระทำทางเพศ ที่มีชอบทุกรูปแบบ (ข้อที่ ๓๔) รัฐภาคีจะดำเนินการเพื่อป้องกันการลักพา การขาย หรือการลักลอบค้าเด็ก ไม่ว่าด้วยวัตถุประสงค์หรือในรูปแบบใด (ข้อที่ ๓๕) รัฐภาคีจะ คุ้มครองเด็กจากการถูกแสวงหาประโยชน์ที่เป็นผลร้ายต่อสวัสดิภาพของเด็ก ไม่ว่าในด้านใด (ข้อที่ ๓๖) รัฐภาคีจะส่งเสริมการฟื้นฟูทั้งทางร่างกายและจิตใจ และการกลับคืนสู่สังคมของเด็กที่ได้รับเคราะห์จากการละเลย การแสวงหาประโยชน์ การกระทำอันมิชอบ การทรมาณหรือการลงโทษ การปฏิบัติที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือต่ำช้า และการพิพาทกันด้วยอาวุธ (ข้อที่ ๓๙)

๓) หลักการให้สวัสดิการสังคมแก่เด็ก

รัฐภาคียอมรับในหน้าที่ของสื่อมวลชนและประกันว่าเด็กสามารถเข้าถึง ข้อมูลข่าวสารและวัสดุจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ (ข้อที่ ๑๗) รัฐภาคียอมรับในสิทธิของเด็กที่จะได้รับมาตรฐานสาธารณสุขที่สูงที่สุด และ สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับการบำบัดรักษาความเจ็บป่วย และการฟื้นฟูสุขภาพ (ข้อที่ ๒๔) รัฐภาคียอมรับสิทธิของเด็กที่จะได้รับประโยชน์จากการประกันสังคม รวมถึงการประกันภัยทางสังคม (ข้อที่ ๒๖) รัฐภาคียอมรับสิทธิของเด็กที่จะได้รับ การศึกษา (ข้อที่ ๒๘) รัฐภาคีตกลงว่าการศึกษาของเด็กจะมุ่งไปสู่การพัฒนาบุคลิกภาพ และความสามารถ การพัฒนาความเคารพต่อสิทธิมนุษยชน เสรีภาพขั้นพื้นฐาน และหลักการในกฎบัตรสหประชาชาติ การพัฒนาความเคารพต่อบิตามารดา เอกลักษณ์

ทางวัฒนธรรม ภาษา และค่านิยม การเตรียมเด็กให้มีชีวิตที่มีความรับผิดชอบในสังคมที่เสรีด้วยจิตสำนึกแห่งความเข้าใจกัน สันติภาพ ความอดกลั้น ความเสมอภาคทางเพศ และมิตรภาพ และการพัฒนาความเคารพต่อสิ่งแวดล้อม (ข้อที่ ๒๙) รัฐภาคียอมรับสิทธิของเด็กที่จะมีการพักและเวลาพักผ่อน การเข้าร่วมกิจกรรม การละเล่น และการมีส่วนร่วมอย่างเสรีในทางวัฒนธรรมและศิลปะ (ข้อที่ ๓๑)

๔) หลักการคุ้มครองสิทธิทางแพ่ง

เด็กจะได้รับการจดทะเบียนหลังการเกิด และมีสิทธิที่จะมีชื่อ สิทธิที่จะได้รับสัญชาติ สิทธิที่จะรู้จักและได้รับการดูแลเลี้ยงดูจากบิดามารดา (ข้อที่ ๗) รัฐภาคีจะเคารพต่อสิทธิของเด็กในการรักษาเอกลักษณ์ของตน รวมถึงสัญชาติ ชื่อ และความสัมพันธ์ทางครอบครัว โดยปราศจากการแทรกแซงที่มีขอบด้วยกฎหมาย (ข้อที่ ๘) รัฐภาคีประกันว่าเด็กจะไม่ถูกแยกจากบิดามารดาโดยขัดกับความประสงค์ของบิดามารดา เว้นแต่ในกรณีที่หน่วยงานที่มีอำนาจซึ่งอาจถูกทบทวนโดยทางศาล (ข้อที่ ๙) คำร้องที่จะเดินทางเข้าหรือออกนอกรัฐภาคี เพื่อวัตถุประสงค์ของการกลับไปอยู่ร่วมกันใหม่เป็นครอบครัว จะได้รับการดำเนินการในลักษณะที่เป็นคุณ มีมนุษยธรรม รวดเร็ว และเด็กที่บิดามารดาอาศัยอยู่ต่างรัฐกันกับเด็กมีสิทธิที่จะรักษาความสัมพันธ์ส่วนตัวและการติดต่อโดยตรงได้อย่างสม่ำเสมอ เว้นแต่ในสภาพการณ์พิเศษ (ข้อที่ ๑๐) รัฐภาคียอมรับสิทธิของเด็กในอันที่จะได้รับมาตรฐานของการดำรงชีวิตที่เพียงพอสำหรับการพัฒนาด้านร่างกาย สมอง จิตใจ ศิลธรรม และสังคมของเด็ก (ข้อที่ ๒๗)

๕) หลักการคุ้มครองเด็กที่มีปัญหาความประพฤติหรือการกระทำความผิดอาญา

รัฐภาคีประกันว่าจะไม่มีเด็กได้รับการทรมาน ถูกปฏิบัติหรือลงโทษที่โหดร้าย ที่ไร้มนุษยธรรม และไม่มีการลงโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต สำหรับความผิดที่กระทำโดยบุคคลที่มีอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี จะไม่มีเด็กถูกกีดรอนเสรีภาพโดยไม่ขอบด้วยกฎหมาย หรือโดยผลการ และเด็กที่ถูกกีดรอนเสรีภาพ จะได้รับการปฏิบัติด้วยมนุษยธรรม ด้วยความเคารพในศักดิ์ศรีแต่กำเนิดของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กจะถูกแยกต่างหากจากผู้ใหญ่ ตลอดจนมีสิทธิที่จะขอความช่วยเหลือทางกฎหมาย คำนความชอบด้วยกฎหมายของการกีดรอนเสรีภาพนั้น (ข้อที่ ๓๗) รัฐภาคียอมรับสิทธิของเด็กที่ถูกกล่าวหา ตั้งข้อหา หรือถูกถือว่าได้ฝ่าฝืนกฎหมายอาญา ที่จะได้รับการปฏิบัติต่อในลักษณะที่สอดคล้องกับการส่งเสริมความสำนึกในศักดิ์ศรีและคุณค่าของเด็ก และประกันว่าจะไม่มีเด็กถูกกล่าวหา ตั้งข้อหา หรือถูกถือว่าได้ฝ่าฝืนกฎหมายอาญาโดยเหตุแห่งการกระทำหรืองดเว้นการกระทำ ซึ่งไม่ต้องห้ามตามกฎหมายในขณะที่การกระทำหรืองดเว้นการกระทำนั้นเกิดขึ้น และอย่างน้อยที่สุดเด็กจะได้รับหลักประกันดังนี้

ได้รับการสันนิษฐานว่าบริสุทธิ์จนกว่าจะได้พิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมาย ได้รับการแจ้งข้อหาทันทีและโดยตรง ได้รับการตัดสินโดยไม่ชักช้า จะไม่ถูกบังคับให้เปิดเผยหรือสารภาพผิด หากพิจารณาว่าได้มีการฝ่าฝืนกฎหมายอาญา ให้ได้รับการทบทวนโดยหน่วยงานหรือองค์กรตุลาการในระดับสูงขึ้นไป ให้มีความช่วยเหลือของล่ามโดยไม่คิดมูลค่า และในทุกขั้นตอนของกระบวนการพิจารณา ให้เคารพต่อเรื่องส่วนตัวของเด็กอย่างเต็มที่ นอกจากนี้รัฐภาคีจะส่งเสริมให้มีการตรากฎหมาย กำหนดกระบวนการวิธีพิจารณา จัดตั้งหน่วยงานและสถาบัน ซึ่งจะใช้เป็นการเฉพาะกับเด็ก และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำหนดอายุขั้นต่ำ ซึ่งเด็กที่มีอายุต่ำกว่านั้นจะถูกลือว่าไม่มีความสามารถที่จะฝ่าฝืนกฎหมายอาญาได้ (ข้อที่ ๔๐)

๖) หลักการคุ้มครองเด็กผู้ด้อยโอกาส

เด็กที่ถูกพรากจากครอบครัวจะได้รับการคุ้มครองและความช่วยเหลือพิเศษที่จัดให้โดยรัฐ (ข้อที่ ๒๐) รัฐภาคีซึ่งยอมรับและ/หรือยอมให้มีการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรมประกันว่าประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นข้อพิจารณาที่สำคัญที่สุด (ข้อที่ ๒๑) รัฐภาคีประกันว่าเด็กที่ร้องขอสถานะเป็นผู้ลี้ภัย หรือที่ได้รับการพิจารณาเป็นผู้ลี้ภัย จะได้รับการคุ้มครองและความช่วยเหลือทางมนุษยธรรมที่เหมาะสมในการได้รับสิทธิที่มีอยู่ตามที่ระบุไว้ในอนุสัญญา และในตราสารระหว่างประเทศอื่น ๆ อันเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนหรือมนุษยธรรม (ข้อที่ ๒๒) รัฐภาคียอมรับว่าเด็กที่พิการทางร่างกายหรือจิต ควรมีชีวิตที่สมบูรณ์และปกติสุข ในสภาพที่ประกันในศักดิ์ศรี ส่งเสริมการพึ่งพาตนเอง และเอื้ออำนวยให้เด็กมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในชุมชน (ข้อที่ ๒๓)

จากหลักการทั้ง ๖ ประการ ที่ได้กล่าวข้างต้น การเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กของประเทศไทย ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีอนุสัญญาด้วยการภาคยานุวัติ เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๓๕ และอนุสัญญามีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ ๒๖ เมษายน ๒๕๓๕ โดยได้ตั้งข้อสงวน^๑จำนวน ๓ ข้อ คือ ข้อที่ ๗ เรื่องการจดทะเบียนการเกิดและการให้สัญชาติผู้ลี้ภัย ข้อที่ ๒๒ สถานะของเด็กผู้ลี้ภัย และข้อที่ ๒๙ (ค) เรื่องสิทธิการศึกษาของชนกลุ่มต่างๆ ต่อมาในวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๔๐ ประเทศไทยจึงได้ถอนข้อสงวนข้อที่ ๒๙ (ค) นอกจากนี้ประเทศไทยยังได้เข้าเป็นภาคีพิธีสารเลือกรับของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กทั้ง ๒ ฉบับ คือ พิธีสารเลือกรับเรื่อง การค้าเด็ก การค้าประเวณี และสื่อลามกที่เกี่ยวกับเด็ก และพิธีสารเลือกรับเรื่อง ความเกี่ยวพันของเด็กในความขัดแย้งด้วยอาวุธ อีกด้วย

^๑ข้อสงวน หมายถึง คำแถลงฝ่ายเดียวของรัฐที่แถลงว่า รัฐประสงค์จะระงับหรือเปลี่ยนแปลงผลทางกฎหมายของบทบัญญัติข้อใดข้อหนึ่งในสนธิสัญญา.

สำหรับสถานะการส่งรายงานผลการดำเนินงานของประเทศไทยต่อคณะกรรมการว่าด้วยสิทธิเด็กแห่งสหประชาชาติ ตามบทบัญญัติซึ่งกำหนดไว้ในอนุสัญญานั้น^๙ ประเทศไทยได้ส่งรายงาน ฉบับที่ ๑ เมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๓๙ และฉบับที่ ๒ เมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๔๗ เพื่อรายงานมาตรการต่าง ๆ ที่ประเทศไทยได้ปฏิบัติตามอนุสัญญา เพื่อให้สิทธิเด็กซึ่งได้รับการรับรองบังเกิดผล โดยมีมาตรการที่เกี่ยวข้องทางด้านกฎหมาย กล่าวคือ

๕. ผลการดำเนินงานตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กของประเทศไทย^{๑๐}

นับแต่ได้ลงนามเป็นภาคีในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ประเทศไทยได้ตระหนักถึงสิทธิเด็กและได้ดำเนินการตามพันธะผูกพันต่าง ๆ ตามบทบัญญัติในอนุสัญญาเสมอมา สำหรับมาตรการทางด้านกฎหมายนั้น ประเทศไทยได้ดำเนินการตรากฎหมายและปรับปรุงกฎหมายภายในที่มีอยู่เพื่อให้สอดคล้องกับอนุสัญญาซึ่งเอื้อประโยชน์ต่อเด็กมากมาย อาทิ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ เน้นการคุ้มครองการสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาค และกำหนดแนวนโยบายพื้นฐานของรัฐ ให้สอดคล้องกับอนุสัญญา รวมทั้งจัดตั้งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติเพื่อทำหน้าที่ในการตรวจสอบการดำเนินงานด้านสิทธิมนุษยชน แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา เน้นการคุ้มครองเด็กที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมในเรื่องการถามปากคำเด็กและการสืบพยานเด็ก ห้ามมิให้นำโทษประหารชีวิตและโทษจำคุกตลอดชีวิตมาใช้บังคับแก่ผู้ซึ่งกระทำความผิดในขณะที่มีอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี เพิ่มความคุ้มครองเด็กหญิงและเด็กชายจากการกระทำความผิดทางเพศ และแก้ไขเกณฑ์อายุของเด็กในกรณีกระทำความผิดทางอาญา ให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับเกณฑ์อายุของเด็กที่กำหนดในอนุสัญญา พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ เน้นให้เด็กมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่า ๑๒ ปี โดยรัฐต้องจัดให้ทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย พระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. ๒๕๔๑ ปรับอายุขั้นต่ำในการจ้างงาน จาก ๑๓ ปี เป็น ๑๕ ปี และเพิ่มมาตรการต่าง ๆ ในการคุ้มครองแรงงานเด็ก พระราชบัญญัติ

^๙ ข้อที่ ๔๔ (๑) “รัฐภาคีรับที่จะเสนอรายงานต่อคณะกรรมการ โดยผ่านเลขาธิการสหประชาชาติในเรื่องมาตรการต่าง ๆ ที่รัฐบาลรับเอา ซึ่งทำให้สิทธิได้รับการรับรองในอนุสัญญานี้บังเกิดผล และในเรื่องความคืบหน้าของการใช้สิทธิเหล่านั้น

ก) ภายใน ๒ ปี นับจากวันที่อนุสัญญานี้มีผลใช้บังคับต่อรัฐภาคีที่เกี่ยวข้อง

ข) ทุก ๆ ๕ ปี หลังจากนั้น”.

^{๑๐} ข้อมูลจากรายงานผลการดำเนินงานของประเทศไทยตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (ฉบับที่ ๒) เสนอต่อคณะกรรมการว่าด้วยสิทธิเด็กแห่งสหประชาชาติ จัดทำโดยคณะกรรมการ เรื่อง “สิทธิเด็ก” คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ.

ป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. ๒๕๓๙ เน้นการลงโทษผู้เกี่ยวข้องกับการแสวงหาประโยชน์ทางเพศจากเด็กและคุ้มครองเด็กซึ่งตกเป็นเหยื่อ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. ๒๕๕๑ กำหนดลักษณะความผิดให้ครอบคลุมการกระทำเพื่อแสวงหาประโยชน์โดยมิชอบจากบุคคลที่มีได้จำกัดแต่เฉพาะหญิงและเด็ก และกำหนดลักษณะการกระทำความผิดด้วยวิธีการที่หลากหลายซึ่งในปัจจุบันได้กระทำในลักษณะองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน พ.ศ. ๒๕๔๒ เน้นการป้องกันการกระทำความผิดที่ก่อให้เกิดประโยชน์จากธุรกิจทางเพศและยาเสพติด พระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ. ๒๕๔๖ เน้นการคุ้มครองเด็กโดยการมีส่วนร่วมของสถาบันทางสังคมที่อยู่ใกล้ตัวเด็กแทนที่จะใช้มาตรการทางกฎหมาย พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. ๒๕๕๐ เน้นแก้ไขความรุนแรงในครอบครัวและคุ้มครองเด็ก เยาวชน และบุคคลในครอบครัว ให้ได้รับความคุ้มครองโดยรัฐจากการใช้ความรุนแรงและการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรม และพระราชบัญญัติส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งกำหนดแนวทางและปรับปรุงวิธีการในการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน เป็นต้น

๖. บทสรุป

อย่างไรก็ตาม พบว่ากฎหมายภายในของประเทศไทยเราบางฉบับยังมีหลักการที่อาจจะไม่สอดคล้องกับหลักการของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก เช่น พระราชบัญญัติกีฬามวย พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งกำหนดอายุขั้นต่ำของนักมวยที่สามารถจดทะเบียนได้ไว้ที่อายุไม่ต่ำกว่า ๑๕ ปีบริบูรณ์ และกำหนดหลักเกณฑ์ในการขออนุญาตจัดการแข่งขันชกมวยสำหรับนักมวยที่มีอายุต่ำกว่า ๑๕ ปีบริบูรณ์ ไว้ว่าให้มีเฉพาะเมื่อมีอุปกรณ์ในการป้องกันความปลอดภัยในการแข่งขัน ซึ่งการกำหนดเช่นนี้อาจส่งผลต่อสุขภาพ ความปลอดภัย และพัฒนาการทางร่างกายและสติปัญญาของเด็ก จึงควรพิจารณาทบทวนปรับอายุของนักมวยเป็นไม่ต่ำกว่า ๑๘ ปีบริบูรณ์ นอกจากนี้ยังพบว่าพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. ๒๕๔๑ ยังคงประสบกับปัญหาการบังคับใช้ กล่าวคือ การบังคับใช้กฎหมายคุ้มครองแรงงานเพื่อคุ้มครองแรงงานเด็กยังไม่ครอบคลุมในทุกกิจการ โดยยังคงพบว่ามีสถานประกอบการขนาดเล็กกระทำความผิดและยากแก่การตรวจสอบ และการบังคับใช้กฎหมายยังไม่ครอบคลุมถึงการทำงานในภาคส่วนที่ไม่เป็นทางการ เช่น การเกษตรกรรม และงานบ้าน จึงควรปรับปรุงระบบตรวจสอบแรงงานให้มีประสิทธิภาพและประกันให้เด็กที่ใช้แรงงานสามารถเข้าถึงการศึกษา การฝึกอบรม และกิจกรรมสันทนาการต่าง ๆ มากยิ่งขึ้น

ดังนั้น เพื่อให้สิทธิเด็กที่ได้รับการรับรองตามอนุสัญญาบังเกิดผลที่เป็นรูปธรรมและเป็นประโยชน์ต่อเด็กอย่างสูงสุด ประเทศไทยมีความจำเป็นที่จะต้องมีการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายภายในบางประการ เช่น การกำหนดเกณฑ์อายุขั้นต่ำของนักมวยตามพระราชบัญญัติกีฬามวย พ.ศ. ๒๕๔๒ และการพัฒนาระบบการตรวจสอบแรงงานตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. ๒๕๔๑ ให้มีความสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ของอนุสัญญา และมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ เพื่อเป็นหลักประกันการปฏิบัติตามกฎหมายและอนุสัญญาอย่างเคร่งครัด เผยแพร่กฎหมาย หลักการของอนุสัญญา และจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความตระหนักแก่บุคลากรทางด้านกฎหมาย เจ้าหน้าที่ผู้มีหน้าที่ในการบังคับใช้กฎหมาย ประชาชนทั่วไป และตัวของเด็กเอง เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิเด็กมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดำเนินการสอบสวนโดยทันทีและอย่างจริงจังหากพบว่ามีกรกระทำอันมิชอบต่อเด็ก จัดตั้งและขยายการฟื้นฟูสภาพร่างกายและจิตใจเด็กที่ตกเป็นเหยื่อการถูกล่วงละเมิด ตลอดจนพิจารณา ทบทวนข้อสงวนข้อที่ ๗ และข้อที่ ๒๒ ซึ่งประเทศไทยยังไม่ได้ถอนข้อสงวนดังกล่าว อันเนื่องมาจากปัญหาผู้ลี้ภัยจากประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อลดปัญหากรณีสถานะของเด็กผู้ลี้ภัยและปัญหาเด็กไร้สัญชาติ ซึ่งหวังเป็นอย่างยิ่งว่าปัญหาดังที่ได้กล่าวมานี้ จะได้รับความสนใจจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและได้รับการดำเนินการปรับปรุงแก้ไขในวัน ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ของเด็กซึ่งเป็นอนาคตของชาติและสังคมโลกต่อไป ๒

เอกสารอ้างอิง

- จตุพร วงศ์ทองสรรค์ และสมชัย ศิริสมบุญวัฒน์, เอกสารประกอบคำบรรยาย กระบวนวิชาหลักกฎหมายระหว่างประเทศชั้นสูง, หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต ภาคพิเศษ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- หลักกฎหมายระหว่างประเทศเกี่ยวกับสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชน อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child - CRC) จัดทำโดยสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ www.opp.go.th
- อัจฉรา ฉายากุล และคณะ, พันธกรณีระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนของไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, ๒๕๕๖)
- คณะกรรมาธิการด้านสิทธิมนุษยชน องค์การสหประชาชาติ, อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กและพิธีสารเลือกรับของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก, จัดทำโดยสำนักส่งเสริมและพิทักษ์เด็ก สำนักงานส่งเสริมและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการ และผู้สูงอายุ (สท.), กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ www.opp.go.th
- รายงานผลการดำเนินงานของประเทศไทยตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (ฉบับที่ ๒) เสนอต่อคณะกรรมการว่าด้วยสิทธิเด็กแห่งสหประชาชาติ จัดทำโดยคณะกรรมการ เรื่อง “สิทธิเด็ก” คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ